

תלמוד תורה - שתיים שהן אחת

ראשי פרקים

- א. "ושננתם לבניך" - "ולמדתם את בניכם"
- ב. לימוד על מנת ללמד
- ג. תורה מורשה היא לנו
- ד. לימוד לשמה ולימוד על מנת לעשות

א. "ושננתם לבניך" - "ולמדתם את בניכם"

מצות תלמוד תורה כתובה בשתי הפרשיות של קריאת שמע, אבל בשינוי לשון - בפרשה הראשונה נאמר "ושננתם לבניך" (דברים ו), ודרשו חז"ל: "לשון חזודים היא, שיהיו מחודדים בפוך, שאם ישאלך אדם דבר לא תהא צריך לגמגם בו, אלא אמור לו מיד" (רש"י שם). וכן דרשו "לבניך - אלו תלמידים - שהתלמידים נקראים בנים, והרב נקרא אב" (רש"י). בפרשה שניה (דברים יא) נאמר "ולמדתם אותם את בניכם לדבר בס", ודרשו חז"ל: "משעה שהבן יודע לדבר, אביו מלמדו תורה צוה לנו משה" (רש"י).

עיון נוסף מראה שהפרשה הראשונה עוסקת בעיון ובהעמקת הלמוד - בתורה שבעל-פה - שכן נאמר "ושננתם" ודרשו חז"ל "לעולם ישלש אדם שלוש במקרא, שלוש במשנה ושלוש בתלמוד". הפרשה השניה מדברת בלמוד תורה שבכתב. ועיין שולחן ערוך הרב הל' תלמוד תורה ב, יב"ג: אך אם מוציא בשפתיו, אע"פ שאינו מבין אפי' פירוש המלות מפני שהוא עם הארץ, הרי זה מקיים מצות ולמדתם. ולפיכך כל עם הארץ מברך ברכת התורה בשחר לפני הפסוקים, וכן שעולה לתורה. במה דברים אמורים - בתורה שבכתב, אבל בתורה שבעל-פה, אם אינו מבין הפירוש אינו נחשב לימוד כלל. יש איפוא מצות תלמוד תורה שבכתב שחייב כל אדם ללמד - בין אם מבין או אינו מבין, בין עם הארץ ובין תלמיד חכם. מצוה זו מוטלת על האב ללמד את בנו, והיא המצוה הכתובה בפרשה השניה "ולמדתם את בניכם". אבל יש מצוה להתעמק בתורה, לעיין ולרדת למעמקה של תורה - מצוה זו אינה חלה על עם הארץ ועל אדם שלא מבין, אלא אך ורק על תלמידים. ולכן דרשו חז"ל את הפסוק "ושננתם לבניך" - אלו תלמידים, כי לא כל בן זריז, והתורה תצוה לאב המלמד את בנו הזריז והחכם ולרב המלמד את תלמידו.

דרך אחרת לרמב"ן בפרושו לספר דברים (יא,יח):
 ויתכן בדרך הפשט, שבא להוסיף בכאן לדבר במ כי שם [בפרשה
 הראשונה] צוה ודברת אתה במ בשבתך בביתך, וכאן אמר שנלמד
 אותם את בנינו עד שידברו במ הבנים בכל שעה. וכן הוסיף
 בכאן "ולמדתם אותם", כי "ושננתם" שיספר להם המצוות, וכאן
 עד שילמדו אותם וידעום ויבינו אותם וטעמיהם לדבר במ עמך
 בכל העתים.

הרי, שלא כפי שהסברנו עד כה, ש"ושננתם" זה חדוד והעמקה, אלא
 להיפך - "ושננתם" זה ספור דברים, "ולמדתם" זה העמקה ועיון בטעמי
 המקרא והמצוות. וכן ביאר הרב שמשון רפאל הירש בפרושו לתורה,
 ש"ושננתם" הוא למוד בקצור ובתמציתיות, ולכן זו חובה לכל - בנים
 ובנות - משא"כ "ולמדתם", זו העמקה בתורה, כמו שנאמר בפרשת הקהל
 "הקהל את העם האנשים והנשים והטף ... למען ישמעו ולמען ילמדו
 ויראו" (דברים לא,יב), ונאמר בתלמוד (חגיגה ג) "אנשים באים ללמוד,
 נשים באים לשמוע" - מכאן שהחוב להבין ולהעמיק בתורה חל רק על
 האנשים ולא על הנשים, והחובה להקשיב ולדעת את התורה חלה גם על
 האנשים וגם על הנשים.

לפי זה מובן היטב מה שדרשו חז"ל "ולמדתם אותם את בניכם ולא
 את בנותיכם" - כי באמת אשה פטורה מהעמקה בתורה שבעל-פה. אבל
 לפי מה שפרשנו, ש"ושננתם" זו תורה שבעל-פה, "ולמדתם" זו תורה שבכתב,
 עדיין קשה למה חז"ל פטרו נשים ממצות תלמוד תורה מהפסוק "ולמדתם
 אותם את בניכם" ולא מהפסוק "ושננתם לבניך".

ג. לימוד על מנת ללמד

כתב הרמב"ם בספר המצוות מצוה יא: "שצונו ללמוד תורה וללמדה,
 וזהו הנקרא תלמוד תורה." יוצא איפה שהמצוה מחולקת לשניים: לימוד
 תורה; וללמד תורה. ועיין בספר היד, בכותרת להלכות תלמוד תורה:
 "ויש בכללן שתי מצוות עשה, וזהו פרטן: (א) ללמוד תורה; (ב) לכבד
 מלמדיה." הרי, שלא כפי הגדרתו בספר המצוות, שמצות ת"ת מחולקת
 ללמוד בעצמו ולהורות לאחרים, בהלכות ת"ת המצוה היא רק ללמוד.

וקשה, הרי מקורה של מצות תלמוד תורה הוא בפרשת קריאת שמע,
 ושם הלא כתוב "ושננתם לבניך" וכן "ולמדתם אותם", וכן כתב הרמב"ם
 בפ"א מהל' ת"ת "קטן אביו חייב ללמדו תורה, שנאמר 'ולמדתם אותם
 את בניכם לדבר במ'. רק בהלכה ד הוא כותב "כשם שמצוה עליו ללמד
 את בנו כך הוא מצווה ללמד את עצמו", וזה על פי הגמרא בקדושין
 כט,ב: "והיכא דלא אגמריה אביו, מחייב איהו למיגמר נפשיה דכתיב
 'ולמדתי'. הכוונה לפסוק בדברים ה,א "שמע ישראל את החוקים ואת
 המשפטים אשר אנכי ... ולמדתם אותם ושמרתם לעשותם" - מכאן שיש
 מצוה על כל יהודי ללמוד תורה בעצמו, כדי שידע לשמור ולעשות את

המצוות התורה, כי לא עם הארץ חסיד ולא בור ירא חטא. החובה ללמוד בעצמו נובעת מזה שיהודי חייב לעשות את מצוות ה', והוא מצווה על מצות תלמוד תורה - כלומר ללמד לאחרים. והרי ברור שבלי לדעת בעצמו את התורה, אין הוא יכול ללמדה. אך הלימוד שלו עצמו הוא רק הכשרה לקיום מצות תלמוד תורה לאחרים. לכן הדגש בפרשיות קריאת שמע הוא על תלמוד תורה לבנים ולתלמידים, ולא על לימוד עצמי. לכן אפשר לפרש את הנאמר ברמב"ם בספר המצוות "ללמוד תורה וללמדה", שאין אלו שתי מצוות נפרדות, אלא הלימוד הוא כדי ללמד לאחרים.

אמנם אפשר היה לפרש להיפך, שההוראה לאחרים היא קיום של הלימוד העצמי, כיון שרק אם מלמדים לאחרים, מתווכחים ודנים איתם, אז יורדים לעומקה ולאמיתה של תורה. אדם הלומד בעצמו לא יזכה להבין ולהשכיל בתורה - רק בלמוד בחברותא או בלימוד לאחרים אדם זוכה להבין את התורה.

ג. תורה מורשה היא לנו

דרך אחרת להסביר דברי הרמב"ם נמסרה בשם ה"ר חיים סולובייצ'יק ז"ל: יש הבדל בין ירושה לבין מורשה, שהיא המושג המשמש לתורה, שעליה נאמר "תורה צוה לנו משה מורשה קהילת יעקב". ירושה היא דבר שמקבלים מהמת כרכוש פרטי, ורשאי היורש לעשות בה ככל העולה על דעתו - לקבלה, לסרב לקבלה, למכרה, לתתה במתנה. זהו קנין פרטי שלו, ואין שום חובה לקבל את הדבר ולשמרו. אבל מורשה היא דבר הנמסר לקהל - מדור לדור - אין היא רכוש פרטי, אלא רכוש הצבור. היחיד הוא שליח הקהל, ואין הוא רשאי לוותר על המורשה, או להזניח אותה. דינו הוא כשומר, החייב לשמור ולמסור את המורשה לדורות. כל עם ישראל קבלו את התורה, ואין היא רכוש הפרטי של יחיד. היא מורשה של "קהלת יעקב". ולכן אב שלומד תורה חייב ללמדה לבנו, ורב שלומד תורה חייב למסור את התורה לתלמידו. כשם שמושה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע, כך כל אב הלומד תורה ומלמדה ממשיך את המסורת ואת המורשה. וכך מובנים דברי הגמרא "אמר ריב"ל: כל המלמד את בן בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו קבלה מהר סיני". וכן: "כל המלמד את בנו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו למדו לו ולבניו עד סוף כל הדורות". וזאת כוונת הרמב"ם בפסקו "מצות תלמוד תורה היא ללמוד תורה וללמדה לאחרים".

וכך אמנם ניכר מסדר הדברים ברמב"ם. בפ"א ה"ח כתב: כל איש מישראל חייב בתלמוד תורה. חייב לקבע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה בנאמר "והגית בו יומם ולילה". וכמו שהראינו לעיל, שעיקר מצות תלמוד תורה היא הלימוד לאחרים, הנלמד מפרשיות קריאת שמע. רק בהלכה ח הביא הרמב"ם את החיוב ללמוד בעצמו, ומקורו בזה אינו פסוק מהתורה אלא פסוק מיהושע.

ד. לימוד לשמה ולימוד על מנת לעשות

אבחנה אחרת עולה מדברי בעל ספר החינוך. הוא מביא במצוה ח: מצות עשה ללמוד חכמת התורה וללמדה, כלומר כיצד נעשה המצוות ונשמור ממה שמנעו הא"ל ממנו, ולדעת גם כן משפטי התורה על כיוון האמת. ועל כל זה נאמר "ושננתם לבניך". עיקר מצות תלמוד תורה הוא כדי שנבין מצוות ה' ונדע לשמור אותן. דברים אלו נלמדים מפרשיות קריאת שמע, אך נוסף לכך יש חובה ללמוד ולעסוק בתורת ה' - לימוד לשם לימוד, לשם מצוה, לשמה. דבר זה נלמד מ"והגית בו יומם ולילה". בסוג לימוד זה אין הבדל אם אדם לומד את שיטת הלל או את שיטת ר' עקיבא, הלכה למעשה או לומד הלכתא למשיחא - בין כך ובין כך הוא מקיים "כי בתורת ה' חפצו ובתורה יהגה יומם ולילה".

תלמידו של רבנו תם, ר' יוסף בכור שור, בפרושו לתורה (ויקרא כג, מב) ביאר למה נשים פטורות מכמה מצוות. בדברו על מצות תלמוד תורה הוא כותב:

תורה - דכתיב "והגית בו יומם ולילה", שצריכים קבע. וכיון שיש להן בעלים, אינן יכולות לקבוע את עצמן. מסתמכים הדברים על דרשת חז"ל, "אדם כי ימות באוהל - אין התורה מתקיימת אלא במי שממית עצמו באהלו של תורה". נשים, שיש עליהן עול הבית וטרדת הבית, אינן יכולות להתעמק יום ולילה וללמוד תורה ולקבוע עתים לתורה. לכן הן פטורות ממצות תלמוד תורה, מלימוד תורה לשמה. אך הדבר ברור ומוסכם על כל הפוסקים, שנשים חייבות ללמוד את כל הנוגע לקיום מצוות התורה וחיזוק הדת והאמונה. וכן ברור ומוסכם שאשה שייכת למצות תלמוד תורה ומברכת על התורה.

הרב אברהם עציון

ברכת התורה

ראשי פרקים

- א. ברכת השבח
  - 1. דעת הרמב"ן
  - 2. בציבור ולא ביחיד
  - 3. מספר הברכות ועל איזה לימוד מברכים
  - 4. נשים מברכות ברכת השבח
- ב. ברכת הנהנין

א. ברכת השבח

1. דעת הרמב"ן

הרמב"ן בהוספות על ספר המצוות של הרמב"ם (מצות עשה טו) כותב: שנצטוונו להודות לשמו יתברך כל עת שנקרא בתורה על הטובה הגדולה שעשה לנו בתתו תורה אלינו, והודיענו המעשים הרצויים לפניו שבהם ננחל את חיי העולם הבא. נצטוינו בברכה אחר כל האכילה כן נצטוינו בזה ... והעולה מזה שברכת התורה לפני מצות עשה דאורייתא. ובגמרא דבני מערבא (ירושלמי) אמרו: כתוב בתורה ברכה לפני ואין כתוב ברכה לאחריה - מה כתוב לפני? "כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו" (דברים לב, ג).

לפי דבריו, ברכת התורה היא ברכת שבת והודיה הנאמרת בכל עת שקוראים בתורה. וכן הסכים עמו בעל מגילת אסתר: לא ידעתי למה לא מנאה הרב, אם לא שחשב שהמדרש בזה הפסוק על דרך אסמכתא בלבד. אמנם עליו להביא ראיה.¹

בדעת הרמב"ם אי אפשר לאמר שהוא סובר שברכת התורה היא דאורייתא, אך אינה נמנית בתוך מצוות התורה מפני שהיא לא נלמדת מפשט הפסוק אלא מדרשת חז"ל (כמו שהסביר בשרש השני) - שהרי ברור מהלכות ברכות שעצם ברכת התורה היא דרבנן. וזו לשונו בהתחלת הלכות ברכות:

מצות עשה מן התורה לברך אחר אכילת מזון. ומדברי סופרים

1. כן הסכים הרב שאגת אריה בשו"ת סי' כד-כה. ועיין אנציקלופדיה תלמודית כרך ד, ערך ברכת התורה.